

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет агротехнологій та природокористування
Кафедра екології та ботаніки

До захисту допускається
завідувач кафедри
екології та ботаніки
_____ **Скляр В.Г.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

за першим рівнем вищої освіти

на тему: **«ОЦІНКА СТАНУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО
ФОНДУ ОХТИРСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ»**

Виконала: _____ **Богова К. В.**

Група: _____ **ЕКО 2101-1**

Науковий керівник: _____ **Тихонова О. М.**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет агротехнологій та природокористування

Кафедра екології та ботаніки

Освітній ступінь – «Бакалавр»

Спеціальність – 101 “Екологія”

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Зав. кафедрою ____ Скляр В. Г.

“ ____ ” _____ 2023 р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу студентці

Боговій Катерині Володимирівні

1. Тема роботи: **«Оцінка стану природно-заповідного фонду Охтирського району Сумської області»**

Затверджено наказом по університету від “ ____ ” _____ 20 ____ р. № ____

2. Термін здачі студентом закінченої роботи на кафедру _____

3. Вихідні дані до роботи: офіційна довідкова та статистична інформація щодо питань охорони навколишнього природного середовища та структури природно-заповідного фонду, фахові літературні джерела за темою дослідження, дані, отримані в ході власних досліджень.

4. Перелік завдань, які будуть виконуватися в роботі:

провести вивчення та аналіз довідкової та наукової літератури з обраної тематики; дослідити сучасний стан та структуру природно-заповідного фонду Охтирського району з урахуванням нового адміністративно-територіального устрою; розрахувати відсоток заповідності території дослідження.

Керівник кваліфікаційної роботи _____ (Тихонова О.М.)

Завдання прийняв до виконання _____ (Богова К.В.)

Дата отримання завдання “ 2 ” вересня 2023 р.

АНОТАЦІЯ

Богова К. В.. «Оцінка стану природно-заповідного фонду Охтирського району Сумської області». Кваліфікаційна робота 1 рівня вищої освіти – бакалавр, на правах рукопису. Спеціальність - 101 Екологія. Сумський національний аграрний університет. Суми, 2025.

Збереження біорізноманіття є одним із ключових завдань сучасної екологічної політики, спрямованої на забезпечення сталого розвитку та гармонійної взаємодії людини з природою. Природно-заповідний фонд відіграє фундаментальну роль у захисті унікальних природних комплексів, рідкісних видів флори і фауни, а також у підтримці цілісності екосистем. Охтирський район Сумської області вирізняється багатим ландшафтним і біологічним розмаїттям, що включає лісові, степові та водно-болотні екосистеми. Це робить його перспективним для розвитку природоохоронної діяльності. Проте антропогенний тиск, зокрема вирубка лісів, сільськогосподарська діяльність, забруднення водойм, а також кліматичні зміни та недостатній рівень екологічного моніторингу створюють серйозні загрози для природних комплексів району. Усе це зумовлює необхідність комплексної оцінки стану ПЗФ Охтирського району, визначення проблем у його функціонуванні та розробки ефективних заходів для збереження й розширення заповідних територій.

Метою кваліфікаційної роботи є оцінка сучасного стану природно-заповідного фонду Охтирського району Сумської області та визначення перспектив його розвитку. Для досягнення мети поставлено такі завдання: 1) проаналізувати роль ПЗФ у збереженні біорізноманіття на глобальному та регіональному рівнях; 2) дослідити сучасний стан і структуру ПЗФ Охтирського району, включаючи категорії заповідних об'єктів і їх функціональне призначення; 3) оцінити рівень заповідності території, виявити основні фактори антропогенного тиску на заповідні території; 4) розробити

практичні рекомендації для підвищення ефективності управління і розширення ПЗФ Охтирського району.

Об'єктом дослідження є природно-заповідний фонд Охтирського району Сумської області. Предмет дослідження – стан і структура природно-заповідного фонду району та чинники, що впливають на збереження, та можливості розвитку природноохоронних територій та об'єктів.

Кваліфікаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, пропозицій, списку використаної літератури та додатків.

У першому розділі розглянуто теоретичні аспекти значення природно-заповідного фонду для збереження біорізноманіття. Другий розділ присвячено аналізу природних умов Охтирського району. Третій розділ містить методику проведення дослідження. Четвертий розділ надає оцінку рівня заповідності району та містить пропозиції щодо розширення природно-заповідного фонду.

Основний зміст роботи викладено на 60 сторінках і проілюстровано 4 таблицями, 4 рисунками та 2 додатками. Список використаної літератури включає 38 джерел, серед яких наукові статті, нормативні документи та монографії.

Ключові слова: природно-заповідний фонд, біорізноманіття, Охтирський район, екологічний моніторинг, заповідність, сталий розвиток, антропогенний вплив.

ABSTRACT

Bogova K.V.. “Assessment of the state of the nature reserve fund of Okhtyrka district of Sumy region”. Qualification work of the 1st level of higher education - bachelor's degree, in the form of a manuscript. Specialty - 101 Ecology. Sumy National Agrarian University. Sumy, 2025.

Biodiversity conservation is one of the key objectives of modern environmental policy aimed at ensuring sustainable development and harmonious interaction between humans and nature. The nature reserve fund plays a fundamental role in protecting unique natural complexes, rare species of flora and fauna, and maintaining the integrity of ecosystems. Okhtyrka district of Sumy region is

characterized by rich landscape and biological diversity, including forest, steppe and wetland ecosystems. This makes it promising for the development of environmental protection activities. However, anthropogenic pressure, including deforestation, agricultural activities, water pollution, climate change, and insufficient environmental monitoring pose serious threats to the natural complexes of the region. All of this necessitates a comprehensive assessment of the state of the protected areas of Okhtyrka district, identification of problems in their functioning, and development of effective measures to preserve and expand protected areas.

The purpose of the qualification work is to assess the current state of the nature reserve fund of the Okhtyrka district of Sumy region and determine the prospects for its development. To achieve this goal, the following tasks have been set: 1) to analyze the role of protected areas in the conservation of biodiversity at the global and regional levels; 2) to study the current state and structure of the protected areas of the Okhtyrka district, including the categories of protected objects and their functional purpose; 3) to assess the level of protected area, identify the main factors of anthropogenic pressure on protected areas; 4) to develop practical recommendations for improving the efficiency of management and expansion of the protected areas of the Okhtyrka district.

The object of the study is the nature reserve fund of the Okhtyrka district of Sumy region. The subject of the study is the state and structure of the nature reserve fund of the district and the factors that affect the conservation and development opportunities of nature protected areas and objects.

The qualification work consists of an introduction, four chapters, conclusions, suggestions, a list of references and appendices.

The first chapter discusses the theoretical aspects of the importance of the nature reserve fund for biodiversity conservation. The second chapter is devoted to the analysis of the natural conditions of the Okhtyrka district. The third chapter contains the research methodology. The fourth chapter provides an assessment of the level of protected areas in the district and contains proposals for expanding the nature reserve fund.

The main content of the paper is set out on 60 pages and illustrated with 4 tables, 4 figures and 2 appendixs. The list of references includes 38 sources, including scientific articles, regulatory documents and monographs.

Key words: nature reserve fund, biodiversity, Okhtyrka district, environmental monitoring, reserve, sustainable development, anthropogenic impact.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ФУНКЦІЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ.....	11
1.1. Значення природно-заповідного фонду для збереження біорізноманіття.....	11
1.2. Сучасний стан природно-заповідного фонду України	15
1.3. Нормативно-правове регулювання функціонування природно-заповідного фонду.....	18
РОЗДІЛ 2. ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	21
2.1. Об'єкт та предмет дослідження	21
2.2. Природні умови Охтирського району Сумської області	22
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ	26
РОЗДІЛ 4. ОЦІНКА СТАНУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ОХТИРСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ (РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ)	29
4.1. Загальна характеристика природно-заповідного фонду Сумської області	29
4.2. Структура природно-заповідного фонду Охтирського району	32
4.3. Характеристика об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення на території Охтирського району	40
4.4. Вплив військової агресії на природоохоронні території Охтирського району.....	48
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	58

ВСТУП

Актуальність проблеми. Збереження біологічного розмаїття сьогодні - один з ключових пунктів екологічної політики, що безпосередньо впливає на майбутнє сталого розвитку суспільства та гармонійну взаємодію людини з природним середовищем. Природно-заповідний фонд (ПЗФ) виступає фундаментом цієї політики, адже забезпечує захист цінних природних комплексів, рідкісних і зникаючих видів рослинного та тваринного світу, а також збереження цілісності екосистем. В сучасних умовах кліматичних змін, інтенсивного освоєння земель, урбанізації та зростання навантаження на навколишнє середовище роль заповідних територій постійно зростає.

Україна, володіючи великим рівнем природного розмаїття, стикається з проблемою недостатнього охоплення територій системою природоохоронних заходів. Зокрема, питання збереження земель природно-заповідного фонду, їх ефективного використання та правового захисту стають критично важливими в умовах загального екологічного навантаження.

Охтирський район Сумської області є територією з мальовничим ландшафтом і значним біологічним розмаїттям. На території району зосереджені унікальні природні комплекси лісостепової зони, велика кількість водно-болотних угідь, степові ділянки та осередки рідкісної флори і фауни. Саме тому район має значний потенціал для розвитку природоохоронної інфраструктури. Водночас існує низка екологічних загроз, що пов'язані з недофінансуванням природоохоронних програм, відсутністю дієвого екологічного моніторингу, а також зростаючим впливом людської діяльності – агропромислового навантаження, вирубок, забруднення водних об'єктів тощо.

В такому контексті комплексна оцінка природно-заповідного фонду Охтирського району має особливе значення. Вона є необхідною передумовою для формування обґрунтованих управлінських рішень, що дадуть змогу не лише зберегти біорізноманіття, але й закласти основу для екологічно збалансованого розвитку регіону. Вивчення стану ПЗФ, аналіз динаміки змін,

ідентифікація вразливих територій та розробка превентивних заходів мають бути пріоритетними кроками в системі управління природними ресурсами Охтирського району.

Зв'язок роботи з науковими програмами та тематиками. Темі дослідження безпосередньо стосуються реалізації національних екологічних програм, таких як національні стратегії збереження біорізноманіття, та міжнародних угод, таких як Конвенція про біологічне різноманіття. Дана робота спрямована на сприяння реалізації концепції сталого розвитку та формування екологічної мережі в Україні. Виконання роботи здійснювалось згідно плану науково-дослідної роботи кафедри екології та ботаніки Сумського НАУ в межах теми: «Інвентаризація біологічного різноманіття та комплексний популяційний аналіз рослинного покриву Північно-Східної України» (№0121U 113245).

Мета дослідження — оцінити сучасний стан фонду охорони природи в Охтирському районі Сумської області та визначити перспективи його розвитку і розширення.

Для досягнення мети визначено такі **завдання**:

- Проаналізувати ПЗФ України та визначити його роль у збереженні біорізноманіття.
- Дослідити поточний стан природно-заповідного фонду Охтирського району.
- Оцінити рівень заповідності досліджуваної території та визначити основні загрози.
- Запропонувати заходи щодо розширення території ПЗФ в регіоні та покращення ефективності його управління.

Методи дослідження. В дослідженні використано комплексний підхід, який включає аналіз наукової літератури, картографічних матеріалів, офіційної статистики та законодавчих актів. Також було застосовано методи польових спостережень, систематизації, класифікації та узагальнення даних.

Наукова новизна одержаних результатів. Вперше було проведено детальний аналіз стану природоохоронного фонду Охтирського району Сумської області з врахуванням сучасних адміністративно-територіальних підрозділів. Виявлено основні проблеми в управлінні природоохоронними територіями та запропоновано заходи для їх вирішення.

Практична значущість отриманих результатів. Результати дослідження були використані організаціями місцевого самоврядування, екологічними групами та громадськими активістами для розробки стратегій збереження природних ресурсів, регіонального планування та реалізації екологічних програм в регіоні.

Особистий внесок здобувача. Автором самостійно проведено аналіз літературних джерел, оцінено стан природно-заповідного фонду району, сформульовано пропозиції щодо його збереження та розширення.

Апробація результатів дослідження. Основні положення цієї роботи було представлено на науково-практичній конференції Сумського національного аграрного університету у 2024 році.

Публікації. Богова К.В. Природно-заповідний фонд Охтирського району Сумської області. Матеріали всеукраїнської наукової конференції студентів та аспірантів присвяченої міжнародному дню студента (18-22 листопада 2024 р.). Суми, СНАУ. 2024. 63 с. (Додаток А).

Структура і обсяг роботи. Дослідження складається зі вступу, 4 розділів, результатів, списку використаних ресурсів та додатків. Загальний обсяг роботи становить 60 сторінок. Праця проілюстрована 4 таблицями, 4 рисунками та 2 додатками. Список використаних джерел включає 38 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ФУНКЦІЇ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

1.1. Значення природно-заповідного фонду для збереження біорізноманіття

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) має визначальне значення у збереженні біологічного розмаїття, як на рівні держави, так і в глобальному масштабі. Він є наріжним каменем для підтримання екологічної рівноваги, керування природними процесами, та захисту місць існування рідкісних, місцевих та вимираючих видів. Біологічне різноманіття, що включає генетичне, видове та екосистемне розмаїття, є основою для стабільності навколишнього середовища та здатності екосистем пристосовуватися до змін. Збереження цієї різноманітності є критичною умовою для гарантування екологічної безпеки, підтримки життєвих ресурсів людства та сталого розвитку регіонів. Заповідні території в рамках ПЗФ забезпечують спеціальні умови для охорони вразливих екосистем і видів, що перебувають під загрозою зникнення. Вони служать як природні сховища генетичних ресурсів та місця стабільного існування популяцій у природному середовищі. Наприклад, в біосферних та природних заповідниках, національних парках та заказниках охороняються унікальні ландшафти, водно-болотні угіддя, ліси та степи, що є осередками біорізноманіття. Зокрема, у Карпатському біосферному заповіднику, Шацькому національному природному парку та «Асканії-Новій» захищаються численні види, внесені до Червоної книги України. [7].

Мережа заповідних територій в Україні складається з декількох категорій, включаючи біосферні та природні заповідники, національні природні парки, заказники, регіональні ландшафтні парки, пам'ятки природи, ботанічні сади, зоопарки та дендрологічні парки [28]. Їх функціональне призначення полягає в охороні рідкісних і місцевих видів, збереженні

унікальних природних ландшафтів, а також у забезпеченні наукових досліджень та моніторингу стану природного середовища.

Такі землі слугують середовищем, де зберігається генетична різноманітність і охороняються екосистеми, вразливі до антропогенного тиску.

Окрім екологічного, природно-заповідний фонд має значний соціально-економічний вплив. Охоронювані території є фундаментальною основою для розвитку екологічного туризму, рекреаційної діяльності, наукових розвідок та екологічної освіти. Вони генерують можливості для інвестицій у сталий розвиток регіонів, створення нових робочих місць і підвищення рівня екологічної свідомості населення. Для місцевих громад існування заповідних об'єктів може бути цінним ресурсом для збереження традиційного укладу життя та гармонійного співіснування з природою [37].

Особлива увага належить ролі ПЗФ у зменшенні негативних наслідків кліматичних змін. Завдяки здатності природних екосистем поглинати вуглекислий газ і регулювати водні процеси, заповідні території беруть участь у стримуванні парникового ефекту, запобігають ерозії ґрунтів, регулюють мікроклімат та захищають водні джерела. Болота, ліси та луки, що перебувають під охороною, функціонують як «екологічні бар'єри», пом'якшуючи вплив екстремальних погодних явищ.

Однак ефективність природно-заповідного фонду часто страждає через низку проблем: недостатнє фінансування, відсутність чітких меж територій, слабкий моніторинг стану біорізноманіття, а також значний рівень антропогенного навантаження. Незаконна вирубка лісу, забруднення водойм, забудова охоронюваних земель і браконьєрство є серйозними загрозами для цілісності екосистем. Ці виклики вимагають негайної відповіді шляхом посилення державного контролю, оновлення нормативно-правової бази, зміцнення матеріально-технічної бази заповідних установ і широкого залучення громадськості до природоохоронної діяльності [1, 38].

У рамках міжнародних зобов'язань, зокрема, згідно з Конвенцією про біологічне різноманіття, Україна бере на себе зобов'язання досягти показника

не менше 17% охоронюваних природних територій від загальної площі держави. На сьогодні цей показник налічує близько 6,7%, що вимагає інтенсифікації зусиль з боку держави, науковців та суспільства загалом.

Охоронювані природні комплекси відіграють важливу роль не лише в екологічній сфері, але й мають значущість у соціально-економічному та культурному вимірах. З екологічної точки зору, вони виступають ключовими осередками для збереження зникаючих видів, слугують резервуарами генетичних ресурсів та виконують функції бар'єрів для поширення процесів деградації. В таких зонах, як Карпатський чи Дунайський біосферні заповідники, охороняються рідкісні представники флори та фауни, серед яких можна зустріти латаття жовте або червоного лелеку, що символізують природну унікальність України [4].

Соціально-економічний потенціал ПЗФ реалізується шляхом розвитку сталого природокористування, зокрема екотуризму, який може виступати джерелом додаткового доходу для місцевих громад. Функціонування природоохоронних об'єктів сприяє створенню нових робочих місць, розвитку інфраструктури та підвищенню екологічної свідомості серед населення. Згідно з інформацією, наданою Міністерством захисту довкілля та природних ресурсів України, природоохоронні зони мають перспективи стати локомотивом регіонального зростання, поєднуючи охорону довкілля з економічним розвитком [12].

Не менш вагомою є культурна складова діяльності ПЗФ. Заповідні території зберігають не тільки природу, але й національну пам'ять. Ландшафти, що формувалися впродовж століть, часто тісно пов'язані з традиціями, обрядами та історичними подіями. Наприклад, території Карпатського біосферного заповідника мають велику цінність не тільки з точки зору біорізноманіття, але й входять до етнокультурного простору з унікальним способом життя місцевого населення.

У глобальному вимірі ПЗФ України сприяє боротьбі зі змінами клімату, зокрема через збереження лісів, торфовищ і заболочених місцевостей, які

поглинають вуглекислий газ і стабілізують кліматичні процеси. Водно-болотні угіддя, крім цього, регулюють водний режим територій, виконують роль природних фільтрів та зменшують ризики стихійних лих – посух і паводків [25].

Зважаючи на стратегічну вагу, ефективна робота ПЗФ ускладнюється низкою факторів. Ключовою перешкодою постає недофінансування, що обмежує здатність установ виконувати поставлені завдання – як щодо охорони, так і просвітницько-наукової діяльності. Відсутність чітко визначених меж об'єктів ПЗФ (лише 15% мають необхідну документацію) породжує юридичну невизначеність, що ускладнює охоронні заходи та сприяє можливості незаконного використання природних ресурсів [16].

Додатковим джерелом ризиків є антропогенний вплив: незаконна вирубка лісів, інфраструктурне будівництво, забруднення водойм, браконьєрство. Ці фактори призводять до руйнування природних середовищ та втрати екологічної стабільності. Крім того, в Україні досі відсутня діюча система моніторингу біорізноманіття, що позбавляє експертів можливості оперативно реагувати на критичні зміни екологічного стану [9].

Отже, ПЗФ України є не просто інструментом охорони природи, а засобом екологічної політики з різноманітним впливом – природоохоронним, освітнім, економічним та культурним. Його подальший розвиток повинен ґрунтуватися на послідовній державній політиці, законодавчих змінах, забезпеченні фінансування та активному залученні громади до збереження природи.

Особливої актуальності набуває питання збільшення площі заповідних територій, оскільки наразі їх частка в Україні складає лише близько 6,7%, що не відповідає міжнародним зобов'язанням, зокрема положенням Конвенції про біологічне різноманіття та Цілям Айші, які передбачають заповідання принаймні 17% суші [17].

У цьому контексті природно-заповідний фонд є ключовим механізмом забезпечення екологічної безпеки, збереження природної спадщини та сталого

розвитку природокористування. Подальша стратегія має бути спрямована на розширення площ ПЗФ, підвищення ефективності управління, впровадження систематичного моніторингу стану екосистем та укріплення фінансової бази для реалізації природоохоронних заходів [2].

Отже, природно-заповідний фонд є не лише інструментом охорони природи, а й стратегічним ресурсом для підтримки екологічної рівноваги, сталого розвитку, збереження національної природної спадщини та зміцнення міжнародної екологічної репутації України. Його подальший розвиток має базуватися на комплексному підході, який включає екологічні, правові, фінансові та освітні компоненти.

1.2. Сучасний стан природно-заповідного фонду України

Природно-заповідний фонд (ПЗФ) України є наріжним каменем національної екологічної мережі, що має на меті збереження розмаїття життя та підтримання екологічної рівноваги. На початок 2025 року ПЗФ включав понад 8 600 територій та об'єктів, охоплюючи приблизно 6,8% території України. До його складу входять біосферні та природні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендропарки та інші категорії охоронюваних територій [10].

У 2024 році в Україні було створено 88 нових територій та об'єктів ПЗФ у 13 областях загальною площею майже 2 937 га. Водночас збільшено площу 12 територій на 547,7 га. Проте також було скасовано статус 8 об'єктів та зменшено площу 7 територій на 949,7 га.

До структури ПЗФ входять різноманітні за статусом та функціональним призначенням території: біосферні й природні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, зоопарки й дендрологічні об'єкти. Особливе значення серед них мають біосферні заповідники міжнародного рівня, такі як Карпатський та

Дунайський, що інтегровані у світову мережу ЮНЕСКО і відіграють ключову роль у збереженні первозданих природних комплексів та реалізації довготермінових екологічних програм [8].

Найбільшу групу об'єктів становлять національні природні парки, яких в Україні нараховується 55. Вони поєднують функції охорони навколишнього середовища з розвитком екологічного туризму та просвітницькою діяльністю. Прикладом успішного поєднання охорони природи з рекреаційним використанням є Шацький НПП, «Синевир» та «Подільські Товтри». Регіональні ландшафтні парки, які охоплюють цінні природні та культурно-історичні ландшафти, є важливими елементами екологічної мережі та простору для сталого туризму [3].

Разом з тим, однією з основних функцій ПЗФ залишається охорона рідкісних біологічних видів. Згідно з даними Червоної книги України, в межах країни охороняється понад 600 видів рослин та близько 500 видів тварин. Території ПЗФ забезпечують стабільні умови для підтримання цих популяцій, сприяючи відновленню порушених біоценозів та зміцненню екологічної безпеки держави [7].

З початку 2010-х років в Україні відзначається позитивна динаміка розширення заповідних територій, що обумовлено зобов'язаннями за міжнародними угодами, зокрема Конвенцією про біорізноманіття. Однією з цілей цієї конвенції є забезпечення заповідного статусу щонайменше 17% території країни. Проте навіть за умов поступового розширення ПЗФ, рівень заповідності в Україні ще не досягає середньоєвропейського, де в деяких державах охороняється понад 20% національної території [17].

У 2020 році в межах Міністерства захисту довкілля був створений окремий орган, відповідальний за координацію питань, пов'язаних з біорізноманіттям та природоохоронною діяльністю. Цей крок мав на меті посилити інституційну спроможність держави щодо управління ПЗФ, забезпечити ефективне виконання екологічних функцій та реалізацію природоохоронної політики [2].

У розрізі повномасштабного вторгнення РФ система охорони природи стикнулася з критичними викликами. Частина природоохоронних територій, зокрема в Донецькій, Луганській, Херсонській областях, опинилася під тимчасовою окупацією. Це поставило під безпосередню загрозу унікальні заповідні комплекси, такі як Азово-Сиваський національний парк, де на даний момент неможливо забезпечити охоронні та моніторингові функції [14].

Фінансування сфери охорони природи залишається в критично низькому стані: лише 0,02% від загального державного бюджету направляється на підтримку ПЗФ. Цього обсягу катастрофічно не вистачає навіть для базового утримання наявних територій, не кажучи вже про розширення мережі чи ініціювання нових проєктів. У порівнянні з європейськими країнами, витрати України суттєво нижчі – у десятки разів.

Натомість спостерігається зростаючий інтерес населення до відвідування природних об'єктів з метою екотуризму. Відвідуваність Карпатського національного парку, біосферного заповідника Асканія-Нова та Олешківських пісків свідчить про значний потенціал для розвитку туризму на охоронюваних територіях. Проте, через проблеми з інфраструктурою, відсутністю просвітницької підтримки та слабким контролем за режимами використання, ці відвідини часто призводять до порушення охоронного статусу природних об'єктів [25].

Серйозною проблемою є відсутність повноцінного правового регулювання. Лише п'ята частина об'єктів ПЗФ має завершені проєкти землеустрою. Це породжує юридичні колізії, земельні конфлікти та ускладнює реалізацію заходів щодо охорони [16].

Не менш актуальною є проблема антропогенного впливу на природні комплекси: незаконні вирубки лісу, забудова заповідних територій, забруднення водойм, незаконний видобуток корисних копалин. Це призводить до деградації навіть тих територій, що мають статус заповідників. Вирішення цих проблем вимагає не тільки посилення державного контролю, але й

активного залучення суспільства через просвітництво та розвиток екологічної свідомості.

Законодавчі ініціативи також направлені на покращення стану ПЗФ. У 2024 році Верховна Рада України підтримала в першому читанні законопроект "Про внесення змін до Закону України 'Про природно-заповідний фонд України'", який передбачає заборону проїзду транспорту з двигунами на території та об'єктах ПЗФ, а також розширення класифікації заказників та пам'яток природи за рахунок нових категорій — "мікологічний заказник" та "мікологічна пам'ятка природи". Попри складну ситуацію, спричинену війною та обмеженим фінансуванням, Україна продовжує працювати над розширенням та збереженням природно-заповідного фонду. Подальші зусилля спрямовані на досягнення поставленої мети — охопити 15% території країни охоронюваними природними територіями до 2030 року, у відповідності до міжнародних зобов'язань у сфері збереження біорізноманіття [21].

1.3. Нормативно-правове регулювання функціонування природно-заповідного фонду

Юридичне забезпечення функціонування природно-заповідного фонду України є одним із ключових аспектів державної політики у сфері захисту довкілля. Воно є правовою основою для охорони екосистем, збереження біорізноманіття та забезпечення раціонального використання природних ресурсів. Нормативна база визначає механізми створення, організацію та управління заповідними територіями, а також встановлює права, обов'язки та відповідальність усіх учасників природоохоронних відносин. [18].

Основою цього регулювання є Закон України «Про природно-заповідний фонд України» (1992), який визначає правові принципи створення та функціонування різних типів охоронюваних територій. Він класифікує види ПЗФ – від біосферних і природних заповідників до національних природних парків, заказників, ботанічних садів, зоопарків, дендропарків та регіональних

ландшафтних парків. Закон надає їм спеціальний охоронний статус та встановлює відповідні режими охорони, враховуючи специфіку кожного об'єкта [22].

Додаткове правове регулювання екологічної сфери здійснюється Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991), який формулює основні принципи національної екологічної політики, передбачає обов'язковість екологічної експертизи, встановлює критерії відповідальності за завдання шкоди довкіллю. Особливу увагу приділено екологічним правам громадян та необхідності дотримання стандартів екологічної безпеки у діяльності підприємств.

Значну роль у регулюванні діяльності на охоронюваних територіях відіграє Земельний кодекс України (2001), який встановлює особливий правовий режим використання землі в межах ПЗФ. Він передбачає обмеження на дії, що можуть призвести до деградації природних комплексів, а також визначає процедури вилучення земель для включення їх до складу заповідного фонду. Аналогічно, Лісовий кодекс України визначає правила охорони лісових масивів у заповідниках, включаючи заборону вирубки, лісозаготівлі та інших видів втручання в природні процеси. [5].

Значний вплив на формування правового поля має міжнародне право. Україна є учасником ключових природоохоронних угод, як-от: Конвенції про біологічне різноманіття, Бернської конвенції, Рамсарської конвенції тощо. Зобов'язання, що випливають з цих документів, включають розширення мережі охоронюваних територій, захист рідкісних видів та їхніх біотопів, підтримку екосистем, чутливих до зовнішнього впливу.

Незважаючи на розгалужене законодавче поле, система правового регулювання ПЗФ залишається проблемною. Часто законодавчі акти є фрагментарними, містять суперечності або не забезпечують достатньої ефективності. Наприклад, досі не вирішено питання офіційного визначення меж більшості об'єктів ПЗФ, що ускладнює їх захист та провокує судові спори щодо прав користування.

Серед інших проблем слід відзначити недостатнє фінансування утримання охоронюваних територій, обмежену матеріально-технічну базу природоохоронних установ, а також недостатній кадровий потенціал. Відсутність ефективного екологічного контролю та низька юридична відповідальність за порушення природоохоронного режиму сприяють безкарному забрудненню, вирубці лісів, браконьєрству та несанкціонованому будівництву. [21].

У зв'язку з цим виникає потреба в оновленні законодавства з урахуванням європейських екологічних стандартів. Це передбачає розробку спеціальних нормативів для кожної категорії ПЗФ, посилення санкцій за порушення охоронного режиму, впровадження цифрових систем моніторингу та створення інтегрованих інструментів підтримки управлінських рішень.

Отже, правове регулювання природно-заповідного фонду вимагає системного перегляду та модернізації. Прозорість, інтегрованість і правова визначеність мають стати пріоритетами державної екологічної політики в контексті сталого розвитку, охорони довкілля та збереження національної природної спадщини. [30].

РОЗДІЛ 2

ОБ'ЄКТ, ПРЕДМЕТ ТА УМОВИ ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

2.1. Об'єкт та предмет досліджень

У межах цього дослідження ключовим об'єктом аналізу є система природоохоронних територій Охтирського району Сумщини, яка є складовою частиною природно-заповідного фонду України. Ця система охоплює різноманітні за категоріями території – від національних природних парків і регіональних ландшафтних парків до заказників місцевого та державного значення, пам'яток природи та інших офіційно визнаних заповідних ділянок. Всі ці об'єкти відіграють важливу роль у підтримці екологічного балансу, захисті рідкісних видів та збереженні природної різноманітності, особливо на тлі зростаючого антропогенного впливу [24].

Охтирщина постає значущою територіальною ланкою в екологічній структурі Сумської області, завдяки багатству природних комплексів, характерних для Лісостепової природної зони. Тут зосереджені численні біотопи, що слугують середовищем існування для багатьох видів флори та фауни, внесених до Червоної книги України та міжнародних списків охорони. Враховуючи екологічну унікальність цього регіону, він вимагає особливої уваги у процесі розробки природоохоронних заходів та впровадження збалансованих моделей використання природних ресурсів [13].

Предметом дослідження є поточний стан розвитку заповідної мережі району, її структура, функціональні особливості, рівень охорони природних систем, а також фактори, що впливають на зміни ПЗФ. Вивчення передбачає оцінку ефективності функціонування існуючих заповідних об'єктів, виявлення недоліків управління та визначення шляхів їх усунення. Адже ПЗФ - стабілізуючий елемент екологічного середовища району. Екологічні дослідження дозволяють виявити основні загрози для природоохоронних

територій та сформувані стратегічні рішення, спрямовані на їх збереження та розвиток [20].

Функціонування природно-заповідного фонду Охтирщини тісно пов'язане з міжнародними екологічними ініціативами, зокрема з реалізацією положень Конвенції про біологічне різноманіття. Відповідно до міжнародних зобов'язань, Україна має забезпечити охоплення не менш ніж 17% території охоронюваними природними об'єктами, тоді як в Охтирському районі цей показник значно нижчий. Це вказує на необхідність подальшого розвитку та розширення ПЗФ, а також оновлення підходів до природоохоронного планування [17].

Дослідницька частина зосереджена на наступних напрямках:

- аналіз розташування заповідних об'єктів;
- вивчення змін у стані екосистем, що входять до ПЗФ;
- оцінка ефективності управлінських механізмів, що забезпечують збереження природної спадщини [8].

Окремо розглядається інтеграційна функція заповідних територій у контексті регіональної екологічної мережі, а також їхній внесок у природоохоронну, економічну та освітню сфери. Отримані в процесі дослідження результати можуть слугувати основою для розробки сучасних рекомендацій щодо покращення природоохоронної політики району, розробки ефективних інструментів управління природними ресурсами та стратегічного планування в контексті сталого розвитку [2].

2.2. Природні умови Охтирського району Сумської області

Охтирський район, розташований на північному сході Сумщини, демонструє значну природну розмаїтість, що зумовлено його розташуванням у межах лісостепової фізико-географічної зони. Територія району відзначається складною екологічною структурою, яка формується під впливом кліматичних, гідрологічних та ґрунтових факторів, що відіграють вирішальну роль у

підтримці екосистемної стабільності та визначають передумови для ефективної реалізації природоохоронних заходів у регіоні [11].

Площа району становить приблизно 3196,6 км². Район межує з Полтавською та Харківською областями, а також з низкою територіальних громад Сумської області. Рельєф місцевості представлений чергуванням рівнинних ділянок та підвищень, що входять до Придніпровської низовини. Головним гідрологічним елементом є річка Ворскла, яка формує водну мережу району та є основою для розвитку водно-болотних угідь, що мають екологічну та природоохоронну цінність [29].

Клімат території характеризується помірною континентальністю з вираженою сезонністю, відрізняється холодною зимою і теплим літом. Тепло, що поступає на поверхню землі у вигляді прямої і розсіяної сонячної радіації, складає сумарну сонячну радіацію, річна величина якої, за даними метеорологічної станції м. Охтирка, складає 3950,3 Дж/м. Середньорічна температура коливається в межах 6,5–8,5 °С. Середня місячна температура нижче 0°С відмічається в грудні, січні, лютому, березні. Кількість зим з мінімальною температурою повітря нижче -25°С складає 15-20%, тобто 2-3 роки з 20. Зима звичайно настає в другій декаді листопада, в окремі роки — в другій або третій декадах жовтня. Тривалість зимового періоду по роках коливається від 100 до 163 днів. Середньорічна кількість атмосферних опадів становить у середньому 500–550 мм. Влітку середня температура становить +18-27°С, взимку - -17-25°С. Тепле літо та відносно м'яка зима сприяють існуванню різноманітних природних угруповань. Водночас періоди літніх посух можуть негативно позначатися на стабільності локальних екосистем. На деяких територіях в демісезонні періоди буває град. Взимку іноді трапляються завірюхи. Клімат сприятливий для розвитку лісових і лучних екосистем [21].

Гідрологічна система району охоплює розгалужену мережу річок, ставків та заболочених територій, які не тільки виконують водорегулювальну функцію, а й формують осередки з високою концентрацією біологічного різноманіття. Рівень залягання ґрунтових вод та ступінь зволоження території

залежать від особливостей рельєфу та ґрунтового покриву, що зумовлює мозаїчну структуру природних середовищ [4]. Гідрографічна система Охтирського району складається з однієї середньої річки – Ворскли, яка протікає на 57 км в межах району, та 11 малих річок. В басейнах річок Охтирського району, як і в інших регіонах, спостерігається зниження водності. Це пов'язано зі зменшенням притоку воду через недостатню кількість опадів, надмірну зарегульованість малих і середніх річок, а також вплив підвищених температур повітря. На території Охтирського району також знаходяться два озера з водним дзеркалом площею 25,5 га, три водосховища з площею 2,69 км² та 39 ставків загальною площею 429,6 га [19]. Основними проблемами ставків району є низька водність, замулення, заболочення, заростання, а також незадовільний стан гідротехнічних споруд та земляних дамб.

Ґрунтовий покрив переважно представлений родючими чорноземами та сірими лісовими ґрунтами. Вони мають високий агрономічний потенціал, проте інтенсивне використання земель у сільському господарстві, зокрема орні роботи, призводить до зниження їхньої якості через ерозію, що, в свою чергу, негативно впливає на екологічну стійкість території [19].

Рослинний покрив району характерний для Лісостепової природної зони. Переважають широколистяні ліси, де домінують *Fraxinus excelsior*, *Tilia cordata*, *Acer platanoides*, *Quercus robur*, *Ulmus glabra*, у пониженнях рельєфу присутня *Alnus glutinosa*. У підліску переважають *Corylus avellana*, *Padus avium*, *Enonymus europaea* L., трапляється *Viburnum opulus*. Трав'яний покрив в широколистяних лісах представлений *Stellaria holostea*, *Carex pilosa*, *Lamium galeobdolon*, *Galium odoratum*, *Aegopodium podagraria*, *Rubus caesius* [13]. Весною рясно квітнуть *Ficaria verna*, *Anemone ranunculoides*, *Corydalis solida*, *Scilla siberica*, *Dentaria bulbifera*. Флористичне розмаїття району зумовлене його перехідним географічним положенням між лісовими та степовими екосистемами. Окрім дубових та грабових лісів в районі зустрічаються хвойні масиви, луки та болота з характерною для них гідрофільною рослинністю, а

також степові фітоценози з багаторічними травами, що формують унікальні природні угруповання [11].

Фауна району відзначається надзвичайною різноманітністю. Територія слугує місцем поширення багатьох видів, внесених до Червоної книги України: ссавці (борсук, сарна, кабан), численні види птахів, таких як лелека білий, журавель сірий, орел степовий. Річки та озера населяють види риби, що мають важливе природно-ресурсне значення – щука, карась, окунь [2].

Однак, природні комплекси району піддаються значному антропогенному тиску. Найбільш загрозливими залишаються вирубка лісів, забруднення водних об'єктів і ґрунтів, самовільне будівництво, браконьєрство, військові дії. Також помітною є дія кліматичних факторів: зменшення кількості опадів, зміна сезонного водного балансу та посухи, що підвищують ризик деградації екосистем [25].

Відповіддю на ці виклики має стати впровадження заходів сталого природокористування, зокрема:

- відновлення природних лісових масивів;
- поліпшення якості водних ресурсів через санацію водойм;
- запровадження постійного моніторингу стану довкілля;
- удосконалення механізмів контролю за дотриманням екологічних норм [17].

Таким чином, Охтирський район володіє значним природним потенціалом, що є основою для розвитку природозаповідної справи. Раціональне управління природними ресурсами у поєднанні з науково обґрунтованим підходом до охорони навколишнього середовища здатне забезпечити екологічну рівновагу та сталий розвиток території, зберігаючи її природну унікальність для майбутніх поколінь [2].

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ДОСЛІДЖЕНЬ

У рамках дослідження застосовано багатокomпонентний підхід до вивчення стану природно-заповідного фонду Охтирського району Сумщини. Методологія спиралася на поєднання передових аналітичних засобів та теоретичних положень, що дозволило всебічно оцінити ключові параметри заповідного середовища. Головну увагу зосереджено на оцінці просторової організації об'єктів ПЗФ, стані екосистем та впливі антропогенних факторів.

Першим кроком стала систематизація наявної інформації щодо кількісного складу природоохоронних територій району, їх площі, категорійного розподілу та змін упродовж останніх років [6, 11]. Відповідні статистичні дані були отримані з офіційних джерел, зокрема матеріалів Департаменту екології та природних ресурсів Сумської ОДА. Це надало можливість провести порівняльний аналіз з іншими адміністративними районами області, виявити регіональні особливості функціонування ПЗФ і сформулювати загальну картину змін .

Другий етап включав роботу з просторовими даними. Використання топографічних карт та цифрових геоінформаційних систем (ГІС) дало змогу встановити чіткі межі природоохоронних територій, описати їхню географічну структуру та прослідкувати взаємодію з навколишніми ландшафтами. Завдяки геоаналітичним інструментам вдалося виявити ділянки з фрагментованими екосистемами, оцінити щільність антропогенного навантаження, а також визначити пріоритетні зони для подальшого розширення ПЗФ.

Окрему увагу приділено аналізу правових засад функціонування природно-заповідного фонду. Дослідження включало опрацювання ключових законів, як-от Закон України «Про природно-заповідний фонд України» та «Про охорону навколишнього природного середовища», а також відповідних підзаконних актів. Оцінено механізми управління заповідними територіями,

форми участі місцевого самоврядування та можливості громадського контролю [12].

З метою визначення антропогенного впливу використано методи кількісного аналізу екологічних навантажень. Вивчено джерела забруднення водного та повітряного середовищ, масштаби вирубки лісів, розширення сільськогосподарських угідь та незаконної забудови. Основою для цього слугували наукові публікації, звіти екологічних організацій та моніторингові дані. Це дало змогу локалізувати зони найбільшої екологічної вразливості [22].

Також здійснено ідентифікацію біологічного різноманіття заповідних територій району. Акцент було зроблено на інвентаризації видів, занесених до Червоної книги України, що дало змогу оцінити стан збереження цінних популяцій, визначити їх ареали, а також зафіксувати потенційні загрози скорочення чисельності.

На завершальному етапі було проведено узагальнення отриманих результатів з формуванням інтегральної характеристики стану ПЗФ в районі. Виокремлено ключові екологічні проблеми, управлінські недоліки, а також запропоновано ряд практичних рішень для підвищення ефективності функціонування заповідної системи. Зокрема, надано рекомендації щодо вдосконалення системи моніторингу, оновлення нормативно-правової бази, залучення фінансування та посилення участі місцевих громад.

Для оцінки рівня просторового охоплення природоохоронних об'єктів у межах Охтирського району було використано формулу розрахунку відсотку заповідності району:

$$Z = \frac{S_{\text{ПЗФ}}}{S} * 100 \% ,$$

де $S_{\text{ПЗФ}}$ - площа ПЗФ району

S - загальна площа району

Індекс територіальної концентрації (ІТК) об'єктів природно-заповідного фонду району розраховували за формулою:

$$I_{TK} = \frac{p \cdot S}{s \cdot P}$$

де **S** - площа області

s - площа району

P - загальна площа ПЗФ області

p - загальна площа ПЗФ адміністративного району

Інформаційна база дослідження ґрунтувалася на об'єднанні даних офіційної статистики, законодавчих документів, звітів міністерств, наукових праць та експертних оцінок. Такий комплексний підхід дав змогу не тільки отримати достовірну картину сучасного стану ПЗФ Охтирського району, а й сформулювати перспективи його розвитку в контексті екологічної безпеки та раціонального природокористування.

РОЗДІЛ 4

ОЦІНКА СТАНУ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ОХТИРСЬКОГО РАЙОНУ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ (РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ)

4.1. Загальна характеристика природно-заповідного фонду Сумської області

Природно-заповідний фонд Сумщини відіграє ключову роль в екологічній системі України, забезпечуючи збереження біологічного різноманіття, цілісності природних комплексів та стабільності екосистем. Згідно з даними Департаменту екології та природних ресурсів Сумської ОДА, область характеризується різноманітністю заповідних об'єктів: природні заповідники, національні та регіональні парки, заказники, пам'ятки природи – як місцевого, так і загальнодержавного значення. Сумська область багата унікальними територіями зі значною різноманітністю рослинного та тваринного світу, а також унікальними ландшафтами, водними об'єктами тощо, які потребують особливої охорони і збереження. На природоохоронних територіях Сумської області мешкають рідкісні види тварин і рослин, які занесені до Червоної книги України

За даними Департаменту природно-заповідного фонду та біорізноманіття, станом на 1 січня 2024 року, природоохоронні території охоплюють 190,7 тис. га, що становить 7,52% загальної площі області. Це демонструє активну участь регіону у реалізації загальнонаціональної стратегії щодо охорони довкілля [2].

На сьогоднішній день природно-заповідний фонд Сумської області налічує 19 об'єктів загальнодержавного значення площею 50,5 тис.га та 290 об'єктів місцевого значення загальною площею 128,8 тис.га (табл. 4.1), а саме:

- природний заповідник «Михайлівська цілина»

- два національні природні парки – «Гетьманський» та «Деснянсько-Старогутський»;
- регіональний ландшафтний парк «Сеймський»;
- 10 заказників загальнодержавного значення;
- 3 пам'ятки природи загальнодержавного значення: Яблуня-колонія, Урочище Боромля, Озеро Шелехівське;
- 128 заказників місцевого значення, найбільші з яких «Ворожбянський» та «Верхньоесманський»;
- 107 пам'яток природи місцевого значення;
- 26 заповідних урочищ;
- 3 ботанічних сади: Ботанічний сад СумДПУ ім. А. С. Макаренка, Юннатівський, Ямпільський;
- 3 дендрологічні парки місцевого значення;
- 2 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення - Кияницький та Тростянецький;
- 22 Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення.

У структурі ПЗФ переважають заказники та пам'ятки природи місцевого значення, що захищають унікальні місцеві біоценози, сприяють збереженню рідкісних видів та охороні ландшафтної спадщини. Водночас національні природні парки виконують двоєдину функцію: охороняють природу та розвивають екологічний туризм, залучаючи відвідувачів і підвищуючи рівень екологічної свідомості.

Природно-заповідний фонд Сумщини характеризується великою кількістю об'єктів великих і незначних за розміром, зокрема це парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва та пам'ятки природи, переважна кількість яких ботанічні.

Окрім цього в області також є території ПЗФ міжнародного значення – це Деснянський біосферний резерват, який є частиною світової мережі «Людина і біосфера» під егідою ЮНЕСКО, до складу якого увійшли водно-

болотні угіддя міжнародного значення «Заплава Десни», що охороняється Рамсарською конвенцією [13].

Таблиця 4.1

Структура природно-заповідного фонду Сумської області
станом на 01.01.2022 р.

Категорія	Кількість об'єктів		Площа, га
	Загальнодержавного значення	Місцевого значення	
Природний заповідник	1		882,9
Національні природні парки	2		39575,2
Регіональний ландшафтний парк		1	98857,9
Заказники	10		9658,0
		128	29099,8335
Пам'ятки природи	3		7,1
		109	195,3001
Заповідні урочища		26	468,4
Ботанічні сади		3	17,04
Дендрологічні парки	1	3	26,04
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	2		311,7
		20	638,07
ВСЬОГО	309		
Загальна площа об'єктів природно-заповідного фонду області / відсоток заповідності по відношенню до площі області:			
179 225,731 га / 7,52%			

Фауна Сумської області відрізняється тим, що в природних умовах мешкають 52 види рідкісних видів хордових, 55 видів членистоногих, 2 види

круглих черв'яків, які занесені до Червоної книги України. Серед них такі тварини як ведмідь бурий, норка європейська, видра річкова, сорокопуд сірий, лунь лучний, сапсан, сич волохатий, сова болотяна, шуліка чорний, підорлик великий, глухар, гуска мала, лелека чорний, журавель сірий, жовна зелена, заєць білий, тушканчик великий, мишівка степова, тушканчик великий, горностаї, мідянка звичайна [34].

На території Сумської області в природних умовах ростуть 75 видів судинних рослин, 2 види водоростей, 1 лишайник, 10 видів грибів, які занесені до Червоної книги України. Серед вищих рослин цікаві такі види як лілія лісова, тюльпан дібровний, підсніжник білосніжний, шафран сітчастий, косарик тонкі, півонія тонколиста, горицвіт весняний, півники борові, сон лучний, брандушка різнобарвна, зозулинець шоломоносний, зозульки травневі, зозульки Фукса, коручка болотна, любка зелено квіткова, лунарія оживаюча, ковила волосиста, ковила вузьколиста, ковила пірчаста та ін. [33].

На території Охтирського адміністративного району знаходяться ареали розповсюдження 14 рідкісних видів судинних рослин, занесених до Червоної книги України (дод. Б), що є підставою для розширення заповідних територій для збереження представників рідкісної флори.

4.2. Структура природно-заповідного фонду Охтирського району

Природно-заповідний фонд Охтирського району Сумської області являє собою розгалужену систему, що включає різноманітні типи природоохоронних територій. Її структура повторює звичну для регіону модель заповідання, поєднуючи елементи загальнодержавного та місцевого значення. На території району функціонують гідрологічні заказники, заповідні урочища, природні пам'ятки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, кожен з яких виконує конкретну екологічну та соціальну функцію.

На початок 2024 року в межах району нараховується 29 об'єктів ПЗФ, загальною площею 9504,64 га [табл. 4.2].

Об'єкти природно-заповідного фонду Охтирського району (за новим адміністративно-територіальним поділом) за категоріями

№	Назва об'єкту	Площа (га)	Категорія
1	Нескучанська дача	11,9	Заповідне урочище
2	Веселе	36,3	Заповідне урочище
3	Залугове	4,2	Заповідне урочище
4	Ділянка лісу	5,1	Заповідне урочище
5	Макове	15,6	Заповідне урочище
6	Ділянка лісу	12	Заповідне урочище
7	Красне	16,2	Заповідне урочище
8	Сумська діброва	22,3	Заповідне урочище
9	Хухрянський	4591,6	Гідрологічний заказник
10	Бакирівський	2606	Гідрологічний заказник
11	Климентівський	1007,5	Гідрологічний заказник
12	Боромлянський	6	Ентомологічний заказник
13	Великописарівські кургани	24,7	Ландшафтний заказник
14	Лисиця	142,5	Ландшафтний заказник
15	Чехів Яр	34,2	Ботанічний заказник
16	Ямний	696,7	Гідрологічний заказник
17	Джерело	0,02	Гідрологічна пам'ятка природи
18	Джерело кремньове	0,02	Гідрологічна пам'ятка природи
19	Добославські дерева	0,03	Ботанічна пам'ятка природи
20	Дуб біля школи	0,04	Ботанічна пам'ятка природи
21	Дуб заводу медичних меблів	0,04	Ботанічна пам'ятка природи
22	Дуби на вул. Миру	0,02	Ботанічна пам'ятка природи
23	Дубові насадження	0,7	Ботанічна пам'ятка природи
24	Духовничанські дуби	0,1	Ботанічна пам'ятка природи
25	Криничка	0,02	Гідрологічна пам'ятка природи
26	Тростянецькі липи	0,5	Ботанічна пам'ятка природи
27	Тростянецький	256	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва
28	Гребениківський	12,6	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва
29	Кириківський	1,7498	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва
Всього 29		9504,64	

Головним елементом природоохоронної системи є Гетьманський національний природний парк. Його територія перевищує 23 тис. га. і включає

в себе частини декількох адміністративних районів, серед яких і Охтирщина. До складу території національного природного парку «Гетьманський» входять такі об'єкти ПЗФ: заказники загальнодержавного значення «Хухрянський», «Климентівський», «Бакирівський», та заказник «Ямний», 5 заповідних урочищ і 2 пам'ятки природи місцевого значення.

Загальна площа п'яти заказників на території Охтирського району - 904,1 га. Вони охоплюють гідрологічні, ландшафтні та ентомологічні об'єкти, забезпечуючи захист місцевих природних ландшафтів та біотопів, характерних для лісостепової зони.

Заповідні урочища, кількість яких у районі складає 8, займають площу 123,6 га. Вони покликані зберігати унікальні природні умови, зокрема рештки стародавніх лісів та рідкісні екосистеми, що формуються на обмежених площах. Найбільшим з них є урочище «Веселе» площею 36,3 га.

До категорії пам'яток природи відноситься 10 об'єктів, що займають лише 1,49 га. Це точкові охоронні зони, які зберігають унікальні природні утворення, такі як реліктові дерева, джерела, окремі ділянки степової чи лісової рослинності. Їхня екологічна цінність полягає у збереженні особливих біоценозів та культурно-природної спадщини.

Окреме місце у структурі займає парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва «Тростянецький», що має загальнодержавне значення та займає площу 256 га. Він поєднує естетичні, культурні та природоохоронні функції, зберігаючи історичний ландшафтний дизайн та унікальні дендрологічні колекції [19].

Такий розподіл свідчить про достатню представленість різних типів природоохоронних територій, але з помітним переважанням гідрологічного компоненту. Просторова структура ПЗФ району характеризується фрагментованістю, що ускладнює забезпечення цілісності екосистем. Разом з тим, аналіз показує, що загальний рівень заповідності Охтирського району становить лише 2,97%, що нижче цільового показника згідно з міжнародними екологічними стандартами.

Подальша оптимізація структури природно-заповідного фонду району передбачає розширення охоронних площ, зокрема за рахунок територій, що мають високий природоохоронний потенціал, але ще не мають офіційного статусу ПЗФ. Особливо перспективними є болота, фрагменти стародавніх лісів та степові ділянки, які можуть бути заповідані як нові заказники або урочища. [20].

Особливої уваги заслуговують гідрологічний заказник «Ямний», ботанічний заказник «Чехів Яр», а також ботанічні пам'ятки природи «Полинники» (урочище Добослав) та «Тростянецькі липи». Вони не лише реалізують природоохоронні завдання, але й виконують просвітницьку роботу, формуючи екологічну культуру серед населення.

Однак, навіть за такої розгалуженої мережі, природно-заповідний фонд району поки що не відповідає повністю міжнародним стандартам з огляду на зобов'язання України згідно з Конвенцією про біорізноманіття, яка передбачає охоплення не менше 17% території природоохоронними режимами до 2025 року [7].

Відповідно до проведених розрахунків, відсоток заповідності Охтирського району становить:

$$Z = \frac{9504,64 \text{ га}}{319660 \text{ га}} \times 100 = 2,97\%$$

В порівнянні з відсотками заповідності інших районів області (Сумський – 2,26%, Конотопський – 2,71%, Роменський – 2,31%, Шосткінський – 5,26%) цей показник свідчить про типовий рівень заповідності для Сумщини та низький рівень заповідності порівняно з міжнародними вимогами. Це підкреслює необхідність розширення площ ПЗФ в межах району, зокрема шляхом створення нових природоохоронних територій або розширення площ існуючих [11].

Окрім відсотка заповідності території визначали індекс територіальної концентрації Охтирського району (ІТК), який є часткою ділення добутка площі об'єктів ПЗФ окремого адміністративного району і площі області на добуток

площі об'єктів ПЗФ області і площі району. За розрахунками ІТК Охтирського району становить 0,4:

$$I_{TK} = \frac{9504,64 \text{ га} \cdot 2383200 \text{ га}}{319660 \text{ га} \cdot 179225 \text{ га}} = 0.40$$

При значенні індексу територіальної концентрації вище за 1, вважають високою концентрацію у межах певної території об'єктів природно-заповідного фонду. Якщо, менше 1, то навпаки – низьку концентрацію. Отже, ІТК Охтирського району низький.

Майбутній розвиток ПЗФ в області повинен базуватися на комплексному підході: законодавчій модернізації, фінансовій підтримці, активному залученні громади та впровадженні інструментів екологічної освіти. Такий шлях допоможе не тільки зміцнити природоохоронну мережу регіону, але й сприятиме сталому розвитку на засадах екологічної відповідальності.

Ці дані дозволяють детально оцінити розподіл природно-заповідних об'єктів по категоріях та площах, що є важливим для подальшого управління та збереження природного середовища на території Охтирського району Сумської області.

У таблиці 4.2 зведено узагальнені відомості щодо структури природно-заповідного фонду Охтирщини, згруповані за типом охорони. Загалом, у межах району розташовано 29 об'єктів, що займають 9504,64 га. Основні категорії включають заповідні урочища, заказники місцевого та державного значення, пам'ятки природи, а також один парковий комплекс-пам'ятку садово-паркового мистецтва.

Найбільш численною групою є заповідні урочища – їх налічується 8, загальною площею 123,6 га. Ці території відіграють ключову роль у збереженні лісових екосистем, підтриманні природних умов, характерних для лісостепу, та захисті біологічного розмаїття. Найбільшим серед них є урочище «Веселе», що займає 36,3 га. Даний тип охоронюваних територій призначений для охорони природних екосистем, котрі зберегли відносно незмінний стан і вимагають обмеженого втручання для підтримки та відновлення.

Переважна частина площі ПЗФ припадає на три гідрологічні заказники загальнодержавного значення: «Хухрянський» (4591,6 га), «Бакирівський» (2606,0 га) та «Климентівський» (1007,5 га). Їх сукупна площа – 8205,1 га (табл.4.3). Ці території мають вирішальне значення для охорони водно-болотних комплексів, регулювання водного балансу та забезпечення збереження популяцій рідкісних видів птахів, земноводних і риб, що внесені до Червоної книги України [33].

Категорія заказників місцевого значення представлена п'ятьма об'єктами загальною площею 904,1 га. До них належать ентомологічний заказник «Боромлянський» та ландшафтні заказники «Великописарівські кургани» й «Лисиця». Ці території слугують для охорони унікальних природних ландшафтів, таких як степові ділянки, лісові масиви та перехідні зони. Найбільший серед них – гідрологічний заказник «Ямний», що має площу 696,7 га.

У структурі ПЗФ району також присутні 10 пам'яток природи місцевого значення загальною площею 1,49 га. Вони зберігають окремі природні явища – рідкісні дерева, джерела або специфічні ділянки рослинності. Незважаючи на невелику площу, ці об'єкти важливі з природоохоронної та естетичної точки зору, прикладом є ботанічні пам'ятки «Добославські дерева» та «Тростянецькі липи».

Особливу роль у структурі ПЗФ відіграє парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення – «Тростянецький». Його площа – 256 га. Цей об'єкт поєднує культурну, історичну та природоохоронну цінність, демонструючи класичну садово-паркову архітектуру в гармонії з природними ландшафтами. [4].

Таблиця 4.3

Співвідношення площ об'єктів природно-заповідного фонду
Охтирського району

№	Назва об'єкту	Площа (га)	(%)
1	Нескучанська дача	11,9	0.13

2	Веселе	36,3	0.38
3	Залугове	4,2	0.04
4	Ділянка лісу	5,1	0.05
5	Макове	15,6	0.16
6	Ділянка лісу	12	0.13
7	Красне	16,2	0.17
8	Сумська діброва	22,3	0.23
9	Гідрологічний заказник Хухрянський	4591,6	48.31
10	Гідрологічний заказник Бакирівський	2606	27.42
11	Гідрологічний заказник Климентівський	1007,5	10.60
12	Ентомологічний заказник Боромлянський	6	0.06
13	Ландшафтний заказник Великописарівські кургани	24,7	0.26
14	Ландшафтний заказник Лисиця	142,5	1.50
15	Ботанічний заказник Чехів Яр	34,2	0.36
16	Гідрологічний заказник Ямний	696,7	7.33
17	Гідрологічна пам'ятка природи Джерело	0,02	0.0002
18	Гідрологічна пам'ятка природи Джерело кремньове	0,02	0.0002
19	Ботанічна пам'ятка природи Добославські дерева	0,03	0.0003
20	Ботанічна пам'ятка природи Дуб біля школи	0,04	0.0004
21	Ботанічна пам'ятка природи Дуб заводу медичних меблів	0,04	0.0004
22	Ботанічна пам'ятка природи Дуби на вул. Миру	0,02	0.0002
23	Ботанічна пам'ятка природи Дубові насадження	0,7	0.007
24	Ботанічна пам'ятка природи Духовничанські дуби	0,1	0.0011
25	Гідрологічна пам'ятка природи Криничка	0,02	0.0002
26	Ботанічна пам'ятка природи Тростянецькі липи	0,5	0.0053
27	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва Тростянецький	256	2.6934
28	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва Гребениківський	12,6	0.1326
29	Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва Кириківський	1,7498	0.0184
Всього		9504,64	100

Пам'ятки природи, хоч і займають обмежені площі, є осередками унікальних природних об'єктів, серед яких – рідкісні дерева, геологічні утворення чи джерела. Їхнє збереження має виключне значення, оскільки навіть незначні зміни можуть завдати непоправної шкоди цим елементам природної спадщини. Відтак вони потребують особливої охорони й

посиленого контролю з боку органів місцевого самоврядування та природоохоронних структур. [7].

Варто зазначити, що територія Охтирського району становить 7,52% від загальної площі Сумської області. При цьому охоронювані території займають лише 2,97% площі району, що значно менше від рекомендованого міжнародними екологічними стандартами мінімуму у 17%. Це вказує на потребу в подальшому розширенні площ ПЗФ – зокрема, через створення нових заповідних зон та розширення існуючих.

У межах природно-заповідного фонду Охтирщини найбільшу сумарну площу охоплюють заказники (табл. 4.3). Це свідчить про їхню визначальну роль у збереженні біорізноманіття на місцях та стабілізації екологічної ситуації в природних ландшафтах. Категорія заказників загальнодержавного значення, хоча й включає найбільш важливі з екологічної точки зору угіддя, в районі представлена лише трьома об'єктами. Така ситуація вказує на значний потенціал для розширення цієї категорії територій. Збільшення кількості заказників загальнодержавного рівня дало б змогу посилити регіональну природоохоронну мережу та забезпечити більш надійний захист рідкісних біотопів і видів, які мають особливе природне значення в національному масштабі.

Підсумовуючи, структура природно-заповідного фонду Охтирського району є різноманітною та містить значний потенціал для майбутнього розвитку (табл. 4.4). Підвищення ефективності природоохоронних заходів, залучення місцевих громад до екологічних проєктів, розвиток екотуризму та вдосконалення нормативно-правової бази можуть стати основою для покращення екологічної стабільності регіону та реалізації національної природоохоронної стратегії [8].

Таблиця 4.4

Структура природно-заповідного фонду Охтирського району

Категорія	Кількість об'єктів	Площа, га	
-----------	--------------------	-----------	--

	Загальнодержавного значення	Місцевого значення		Відсоток від площі пзф району (%)
Заказники	3	5	9109,2	95,8395
Заповідні урочища		8	123.6	1,3004
Пам'ятки природи		10	1.49	0,0157
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва	1	2	270,3498	2,8444
ВСЬОГО	29		9504,64	100
Загальна площа об'єктів природно-заповідного фонду району / відсоток заповідності по відношенню до площі району: 9504,64 га / 2,97%				

Підсумовуючи, можна констатувати, що природно-заповідний фонд Охтирщини демонструє високу типологічну насиченість і потенціал для екологічного розвитку. Проте ефективне функціонування цієї системи потребує системного вдосконалення: покращення управлінських процедур, забезпечення належного фінансування, активізації екологічної освіти населення та розширення практики залучення громадськості до охорони природи. Такий підхід сприятиме збереженню цінних природних територій і забезпечить сталий розвиток регіону в межах загальнодержавної екологічної стратегії. [25].

4.3. Характеристика об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення на території Охтирського району

Території природоохоронного призначення державного значення, що знаходяться в адміністративних межах Охтирського району, відіграють ключову роль у підтримці екологічної рівноваги, збереженні унікальних природних комплексів та забезпеченні виконання міжнародних природоохоронних зобов'язань, узятих на себе Україною. Ці об'єкти органічно

вписані в екологічну мережу країни як ключові осередки заплавних та водно-болотних біоценозів.

Провідну роль у системі природно-заповідного фонду Охтирського району відіграють Гетьманський національний природний парк, до складу якого входять Бакирівський, Хухрянський та Климентівський гідрологічні заказники загальнодержавного значення, заповідні урочища «Нескучанська дача», «Залугове», «Красне», «Веселе», «Сумська діброва», пам'ятки природи місцевого значення «Джерело Кремньове», «Криничка».

Територія Гетьманського національного природного парку перевищує 23 тис. га. і включає в себе частини декількох адміністративних районів, серед яких і Охтирщина. Основні природні зони парку розташовані в заплавах річок Ворскла та Сула, що формують унікальні ландшафтні комплекси з надзвичайним біологічним розмаїттям (рис. 4.1). Гетьманський національний природний парк був створений Указом Президента України 27 квітня 2009 року, хоча робота над його створенням тривала близько 10 років. Назва парку пов'язана зі славними козацькими традиціями Сумщини. Після проголошення Глухова столицею Гетьманщини, правили тут чотири гетьмани: Іван Скоропадський, Павло Полуботок, Данило Апостол і Кирило Розумовський. На території сучасної Сумщини знаходилися центральні державні установи Гетьманщини. Гетьманський НПП пролягає територіями Охтирського, Тростянецького та Великописарівського районів. Загальна його площа 23 360,1 га, з них 11 673,2 га вилучаються і надаються парку у постійне користування, а ще 11 686,9 га — землі, що включаються до складу НПП без вилучення у землекористувачів. Основне завдання національного природного парку — збереження, відтворення і раціональне використання типових та унікальних комплексів Лівобережного лісостепу, а також охорона та відродження річки Ворскла. З усіх річок області саме заплава Ворскли в найменшій мірі зазнала втручання людини у природні процеси. Вона є однією з найчистіших і найкрасивіших річок України. Не дивно, що саме територія басейну Ворскли стала «ядром» Гетьманського нацпарку. ГНПП об'єднує водно-болотні, лісові

та степові екосистеми. Тут зустрічаються рідкісні види рослин, наприклад, такі як ковила волосиста. У фауні представлені види, що охороняються – видра, горностай, болотяна черепаха, велика кількість птахів, які використовують ці землі як тимчасові зупинки під час перельотів.

Рис. 4.1. Сосновий ліс в Гетьманському національному природному парку (фото автора)

Гетьманський національний природний парк відіграє важливу роль у регіональному гідрологічному режимі, стабілізуючи водний баланс та очищаючи води завдяки природним фільтраційним системам. Він також є ключовим для збереження орнітофауни міжнародного значення, адже в сезон міграцій тут зосереджуються великі популяції водоплавних птахів.

Гетьманський НПП активно сприяє розвитку екологічного туризму. Еколого-просвітницькі маршрути «Ворсклянські краєвиди» та «Болотні угіддя» популяризують природну спадщину регіону серед відвідувачів, надаючи можливості для просвітницької діяльності, екскурсій, досліджень та громадської активності.

У долині річки один за одним ідуть 12 заповідних урочищ. Найбільше з них, «Литовський бір», безпосередньо прилягає до русла ріки. Це унікальний реліктовий сосновий бір, в якому ростуть дерева, вік яких нараховує понад 300 років.

Загалом на території парку зустрічається 16 видів представників фауни, занесених до Червоної книги. Це і підорлик малий, і орел-карлик, і видра, і горностай, і мінога, і мнемозина... А ще унікальні рослини, також із Червоної книги, — пальчатокорінник травневий, зозулинець болотяний, любка дволиста, лілія лісова. У заплаві Ворскли розташована значна частина Тростянецького лісового масиву — відомого у світі лісу природного і штучного походження. Тут вже понад 120 років проводять свої дослідження видатні вчені, серед яких були М. Орлов, Г. Висоцький, П. Погребняк, О. Жуков, Б. Шустов, В. Гурський та інші. Сьогодні перебіг природних процесів у лісових екосистемах вивчає Красно-Тростянецька лісова дослідна станція, заснована ще у 1923 році. Взагалі, традиція створення штучних лісових насаджень на Тростянецьчині виникла дуже давно. Ще у 1896 році тростянецькі лісівники на виставці у Харкові отримали золоту медаль за успіхи в лісозведенні на великих площах. Лише на території станції росте до ста видів дерев.

У межах району діють три гідрологічні заказники загальнодержавного значення – «Хухрянський», «Бакирівський» та «Климентівський», які охоплюють загальну площу 8205,1 га, що вказує на значний екологічний потенціал території та її внесок у розбудову природоохоронної інфраструктури регіону [2].

Найбільшим за площею є гідрологічний заказник «Хухрянський», 4591,6 га. Первісно, у грудні 1979 року, він був заснований як територія

місцевого значення, а вже в лютому 1980 року набув статусу загальнодержавного значення. Заказник включає чотири окремі ділянки, розташовані поблизу населених пунктів Чернеччина, Риботень, Буймерівка; Журавка, Гай-Мошенка, Попелівщина, Хухра; Куземин, Лутище, Українка, а також села Рубани. Основою його території є заплави річки Ворскла, а землекористувачами є ДП «Охтирський держлісгосп» та ОКАП «Охтирський агролісгосп».

Флора заказника представлена здебільшого типовими заплавними луками, заболоченими угіддями та вільховими лісами. Екологічну вагу підкреслює наявність охоронюваних рослин, занесених до Червоної книги України, зокрема косариків тонких (*Gladiolus tenuis*) і зозулинця болотного (*Orchis palustris*). Фауністичне розмаїття включає численні рідкісні види комах та хребетних тварин: мнемозину (*Parnassius mnemosyne*), поліксену (*Zerynthia polyxena*), жука-оленя (*Lucanus cervus*), дубового бражника (*Marumba quercus*), міногу українську (*Eudontomyzon mariae*), а також таких ссавців та птахів, як видра річкова (*Lutra lutra*), сірий журавель (*Grus grus*) та борсук (*Meles meles*).

Окрім збереження флористичного і фауністичного різноманіття, «Хухрянський» виконує важливу водорегулюючу функцію – підтримує природний гідрологічний режим заплави Ворскли, сприяє збереженню вологості та запобігає деградації водних екосистем. Оскільки заказник є частиною Гетьманського національного природного парку [4], це відкриває широкі перспективи для реалізації комплексних природоохоронних заходів, проведення наукових досліджень, екологічного моніторингу та формування екологічної культури населення через еколого-просвітницьку діяльність .

Рис.4.1.Гідрологічний заказник «Хухрянський»
(Фото М.Г. Баштового)

Гідрологічний заказник «Бакирівський», якому надано статус об'єкта загальнодержавного значення, має площу 2606,0 га та офіційно затверджений 19 квітня 1977 року, як елемент природоохоронної системи. Розташований поблизу сіл Кириківка, Катанське, Кам'янка та Бакирівка, він охоплює заплавні землі річок Ворскла та Ворсклиця, особливо у місці їхнього злиття, формуючи важливий заплавно-болотний комплекс.

Ландшафт заказника представлений великими заболоченими ділянками, прибережно-водними біоценозами, лучними екосистемами та частинами лісу, які тягнуться вздовж головних річищ та численних стариць. Значну частину території займають водні угруповання з лататтям. Бакирівський заказник є місцем проживання рідкісних представників фауни, включених до Червоної книги України. Зокрема, тут відмічені популяції видри річкової (*Lutra lutra*), сірого журавля (*Grus grus*) та шуліки чорного (*Milvus migrans*) [19].

Окрім своєї ролі у збереженні природи, територія заказника виконує важливу гідрологічну функцію, а саме забезпечує стабільність водного режиму у заплавної екосистемі, протидіючи деградаційним процесам. Включення заказника до Гетьманського національного природного парку [10] надає йому додатковий захист та сприяє використанню його потенціалу для освітніх, наукових та просвітницьких екологічних проєктів.

Рис.4.2. Гідрологічний заказник «Бакирівський»

(Фото М.Г. Баштового)

Гідрологічний заказник «Климентівський», який має статус загальнодержавного, простягається на площі 1007,5 га та є важливим складником заплавної природного комплексу річки Ворскла. Спершу заснований 25 грудня 1979 року як об'єкт місцевого значення, у 1998 році йому було надано статус природоохоронного утворення загальнодержавного значення. Розташовується між селами Климентове, Залужани, Піски та Соснівка, включаючи території з характерною заплавною рослинністю, фундаментом якої є торф'яні та заболочені луки.

Територія заказника вирізняється великою ботанічною цінністю: тут зустрічаються рідкісні та види, що зникають, внесені до Червоної книги України. Серед них – пальчатокорінник Фукса (*Dactylorhiza fuchsii*), зозулинці блощичний (*Anacamptis coriophora*) та рідкоkwітковий (*Anacamptis laxiflora*), а також рябчик руський (*Fritillaria ruthenica*). Окрім флористичного різноманіття, заказник слугує середовищем існування для видів тварин, що підлягають охороні: п'явки медичної (*Hirudo medicinalis*), бабки дозорця-імператора (*Anax imperator*), джмеля мохового (*Bombus muscorum*), міноги української (*Eudontomyzon mariae*), коловодника ставкового (*Tringa stagnatilis*) та горностає (*Mustela erminea*).

Окрім охоронного значення, «Климентівський» відіграє гідрологічну функцію, стабілізуючи водний режим у басейні річки Ворскла. Його входження до складу Гетьманського національного природного парку [9] гарантує вищий рівень охорони та сприяє створенню умов для розвитку просвітницьких і рекреаційних ініціатив природоохоронного спрямування.

Рис.4.5. Гідрологічний заказник «Климентівський»

(Фото М.Г. Баштового)

Три гідрологічні заказники Охтирського району відіграють ключову роль у підтримці природної стабільності регіону, проте їхній потенціал реалізується не повністю через низку проблем. За даними Департаменту природно-заповідного фонду, управління цими об'єктами супроводжується труднощами: відчутний брак фінансування, невизначеність та юридична незавершеність меж, а також низький рівень обізнаності місцевого населення щодо їхнього природоохоронного значення [2]. Дані показують недостатню частку заповідних територій у структурі природно-заповідного фонду Сумщини, що вимагає суттєвого розширення площі охоронюваних земель для відповідності міжнародним стандартам природоохорони.

Окрім екологічної цінності, ці території мають значний потенціал для розвитку рекреаційної інфраструктури. Екотуризм може стати не тільки каналом поширення природоохоронної інформації, а й дієвим джерелом додаткових фінансів для підтримки охоронних заходів. Наприклад, створення еколого-освітніх стежок, облаштування оглядових майданчиків, встановлення

інформаційних стендів та інфраструктури для туристів сприятиме збільшенню туристичного інтересу. Це, у свою чергу, дозволить сформувати стабільні фінансові надходження від туризму, як це вже успішно практикується в інших областях України [6]. Проте, важливо забезпечити, щоб будь-яка туристична діяльність відбувалася в межах екологічних вимог і не створювала додаткового навантаження на вразливі екосистеми [17].

Таким чином, заказники загальнодержавного значення в Охтирському районі мають не тільки природоохоронну функцію, але й значний потенціал для впливу на соціально-економічний розвиток місцевих громад. Вони сприяють підтримці гідрологічного режиму, охороні біорізноманіття та забезпечують можливості для сталого територіального розвитку. Для підвищення ефективності їхнього функціонування необхідно укріпити інституційне управління, забезпечити належний рівень фінансування, а також активізувати екопросвітницьку роботу серед населення. Інтеграція цих природоохоронних об'єктів у соціальну та економічну структуру району сприятиме не лише збереженню унікального природного середовища, але й формуванню основи для екологічно орієнтованої стратегії регіонального розвитку [13].

4.4 Вплив військової агресії на природоохоронні території Охтирського району

Військова агресія на території Охтирського району Сумської області завдала значної шкоди природоохоронним територіям та довкіллю загалом. Унаслідок ворожої атаки на Охтирщині 27.05.25 р. постраждало Литовське лісництво ДП «Ліси України». Відновлення якого потребує значних зусиль.

Бойові дії, обстріли та використання запалювальних боєприпасів спричинили численні лісові пожежі. Наприклад, у Гетьманському національному природному парку, який частково розташований на Охтирщині, в серпні 2022 року вигоріло понад 7,5 гектарів сосни. Це призводить до

знищення лісових масивів, втрати місць проживання для тварин та рослин, а також зміни мікроклімату. Відновлення таких лісів може зайняти десятиліття. [27].

Климентівський заказник розташований на території Чернечинської громади Охтирського району. Руйнування мосту у Климентовому, що спричинило заболочення Ворскли, безпосередньо впливає на гідрологічний режим цього заказника.

Гідрологічні заказник "Бакирівський" розташований на території Охтирського, Тростянецького та Великописарівського районів також зазнав впливу військових дій, оскільки район був зоною активних боїв.

"Хухрянський" заказник розташований на території Охтирщини (Грунська, Чернечинська громади). Через бойові дії у прилеглих до нього населених пунктах, він також зазнав негативного впливу.

Руйнування водних об'єктів через військові дії, а саме пошкодження інфраструктури, такої як мости (наприклад, міст у Климентовому, що зменшив прохідність води у Ворсклі, призводячи до її заболочення) та очисних споруд (як у Охтирці, що спричинило забруднення озера Ігнатенкове стічними водами), призводить до забруднення річок та інших водойм, порушення їх гідрологічного режиму та загибелі водних мешканців.

Вибухи, рух важкої військової техніки та будівництво фортифікаційних споруд призводять до ущільнення ґрунтів, порушення їхньої структури, ерозії та забруднення хімічними речовинами (вибуховими речовинами, паливом, мастильними матеріалами). Це негативно впливає на родючість ґрунтів та можливість їх використання у сільському господарстві. Продукти горіння від пожеж та вибухів, а також викиди від знищеної військової техніки, спричиняють значне забруднення атмосферного повітря. Пожежі та прямі фізичні ушкодження від бойових дій призводять до загибелі або пошкодження до повного припинення росту дерев та інших рослин. Бойові дії, шум, вібрація та руйнування середовищ існування призводять до загибелі диких тварин,

розлякування птахів та ссавців, які залишають звичні місця проживання. Забруднення води та ґрунту також негативно впливає на тваринний світ [14].

Значні території, включаючи ліси та поля, залишаються замінованими, що унеможливує проведення природоохоронних заходів, обстеження територій та відновлення екосистем.

Завдані довкіллю Сумської області збитки обчислюються мільйонами гривень. Це включає шкоду від забруднення атмосферного повітря, ґрунтів та земель, пошкодження лісових насаджень та об'єктів природно-заповідного фонду.

Охтирський район, як і вся Сумська область, продовжує страждати від наслідків військової агресії. Відновлення природних екосистем потребуватиме значних зусиль, часу та ресурсів, включаючи розмінування територій, реалізацію планів з відновлення екосистем та залучення міжнародної підтримки. [15].

Незважаючи на різноманітність природоохоронних об'єктів, система ПЗФ Охтирського району стикається з рядом проблем. Серед основних – обмежене фінансування, недостатня кількість кваліфікованих фахівців, відсутність чітких законодавчих механізмів та недостатній моніторинг екосистем.

ВИСНОВКИ

У ході дослідження було проведено докладний аналіз природно-заповідного фонду Охтирського району Сумської області. Враховувався поточний стан, структура та екологічне значення природоохоронних територій. Результати вказують на ключову роль заповідників у збереженні біорізноманіття, підтримці балансу екосистем та забезпеченні екологічної стабільності регіону. Значну увагу приділено об'єктам ПЗФ загальнодержавного значення, що відіграють важливу роль у збереженні унікальних ландшафтів та природних комплексів.

Отримані дані свідчать про значний потенціал для розвитку заповідного фонду району. Наявність трьох гідрологічних заказників загальнодержавного значення, разом із численними заказниками місцевого рівня, урочищами та пам'ятками природи, створює основу для збереження рідкісних видів, нормалізації гідрологічного режиму та розвитку екологічного туризму. Проте, аналіз виявив певні перешкоди: обмежене фінансування природоохоронних заходів, недосконалість нормативно-правової бази, неефективне управління природоохоронними об'єктами та посилення антропогенного впливу.

Окремо було встановлено, що індекс територіальної концентрації об'єктів природно-заповідного фонду Охтирського району складає 0,4, а площа природно-заповідних територій становить лише 2,97% від площі району, що значно менше від Європейських стандартів та рівня, встановленого міжнародними екологічними угодами (не менше 17%). Цей розрив вказує на нагальну необхідність розширення мережі заповідних територій та створення нових об'єктів ПЗФ, які відповідатимуть сучасним природоохоронним вимогам та зобов'язанням України щодо збереження біорізноманіття.

Оцінка екологічного стану виявила, що найбільшу загрозу для заповідних територій становить людська діяльність: незаконні вирубки лісів, забруднення водойм, забудова на охоронюваних землях а також військова агресія. Це призводить до деградації природних систем та втрати

біорізноманіття. Водночас результати дослідження показують, що ситуацію можна поліпшити шляхом посилення контролю за дотриманням природоохоронного законодавства, регулярного екологічного моніторингу та впровадження сучасних методів управління.

Не менш важливим є залучення місцевого населення до процесів охорони навколишнього середовища. Формування екологічної свідомості через просвітницькі кампанії, розвиток екотуризму та підтримка громадських ініціатив здатні не лише підвищити обізнаність громадян, але й залучити додаткові ресурси для реалізації природоохоронних проєктів. Досвід інших регіонів України свідчить, що інфраструктура екологічно відповідального туризму може стати стабільним джерелом доходу, одночасно сприяючи збереженню цінних природних ландшафтів.

Підсумовуючи, результати дослідження підкреслюють необхідність впровадження комплексної моделі управління природно-заповідним фондом Охтирського району. Вона передбачає оновлення законодавчої бази, забезпечення достатнього фінансування, активізацію участі громадськості, розвиток сталого туризму та посилення міжнародного співробітництва. Реалізація цих заходів буде запорукою ефективного збереження природної спадщини району та сприятиме його екологічно орієнтованому розвитку в умовах глобальних викликів.

ПРОПОЗИЦІЇ

З метою збільшення відсотка заповідності Охтирського району необхідно збільшити площу заповідних територій за рахунок розширення площ вже існуючих об'єктів ПЗФ та створення нових. Особливу увагу слід приділити заповіданню рекреаційних і оздоровчих природних зон поблизу м. Охтирка.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дайджест щодо стану справ у сфері захисту довкілля за період 20.05.2024 - 26.05.2024. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2024/05/Digest-20-26.05.24-1.pdf> (дата звернення: 14.11.2024).
2. Департамент природно-заповідного фонду та біорізноманіття – Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – офіційний сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/pro-nas/struktura/departament-pryroдно-zapovidnogo-fondu-ta-bioriznomanittya/> (дата звернення: 18.11.2024).
3. До питання винесення меж об'єктів ПЗФ та закріплення їх в природі – Екологія Право Людина. Екологія Право Людина. URL: <https://epl.org.ua/announces/do-pytannya-vynesennya-mezh-ob-yektiv-pzf-ta-zakriplennya-yih-v-naturii/> (дата звернення: 16.11.2024).
4. Заповідна справа - Українська природоохоронна група. Українська природоохоронна група. URL: <https://uncg.org.ua/pzf/> (дата звернення: 17.11.2024).
5. Засідання громадської ради при Міндовкіллі. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – офіційний сайт. URL: <https://mepr.gov.ua> (дата звернення: 17.11.2024).
6. ІНДЗ на тему: "Природоохоронний фонд Охтирського району". Освітній проект «На Урок» для вчителів. URL: <https://naurok.com.ua/indz-na-temu-prirodoohoronniy-fond-oh-tirskogo-rayonu-49841.html> (дата звернення: 15.11.2024).
7. Кирильчук К. С. Роль об'єктів природно-заповідного фонду у збереженні біорізноманіття [Електронний ресурс] / К. С. Кирильчук, Я. С. Говенько, Ю. М. Тебенко // Матеріали наукової конференції викладачів, аспірантів і студентів Сумського НАУ, (Суми, 17-20 квітня 2019 р.). – Суми : СНАУ, 2019. – Т. 3. – С. 17.

8. Ковтун І., Сербов М. Роль об'єктів природно-заповідного фонду України як складової сталого регіонального розвитку. *SWorldJournal*. 2018. № 13-02. С. 57–68. URL: <https://doi.org/10.30888/2663-5712.2022-13-02-031> (дата звернення: 20.11.2024).
9. Костюшин В.А., Губар С.І., Домашлінець В.Г. Стратегія розвитку моніторингу біологічного різноманіття в Україні. – Київ, 2009. – 60 с
10. Природно-заповідний фонд – внесок України у збереження Життя на Землі – Екологія Право Людина. Екологія Право Людина. URL: <https://epl.org.ua/eco-analytics/pryrodno-zapovidnyj-fond-vnesok-ukrayiny-u-zberezhennya-zhyttya-na-zemli/> (дата звернення: 18.11.2024).
11. Природно-заповідний фонд Сумської області в розрізі територіальних громад. Природно-заповідний фонд України. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-18.html> (дата звернення: 17.11.2024).
12. Природно-заповідний фонд як основа збереження природи громади - Українська природоохоронна група. Українська природоохоронна група. URL: <https://uncg.org.ua/osnova-zberezhennia-pryrody-hromady/> (дата звернення: 15.11.2024).
13. Регіональна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Сумській області у 2021 році. Сумська обласна державна адміністрація Департамент захисту довкілля та енергетики. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/12/Sum2021-zi-zminamy.pdf> (дата звернення: 15.11.2024).
14. Росія окупувала українські заповідники: як це впливає на екологію світу?: Свідомі. URL: <https://svidomi.in.ua/page/rosiia-okupuvala-ukrainski-zapovidnyku-iak-tse-vplyvaie-na-ekolohiiu-svitu> (дата звернення: 15.11.2024).
15. Мовчан Я. І. Екомережа України в контексті викликів сучасності. Другі наукові читання пам'яті Сергія Таращука, 6-7 квітня 2011р. Миколаїв, 2011. С. 105–108.

16. Усі новини Державної екологічної інспекції у Сумській області – Державна екологічна інспекція у Сумській області. Державна екологічна інспекція у Сумській області – м. Суми, вул. Берестовська, 1. URL: https://deisumy.gov.ua/?page_id=536 (дата звернення: 15.11.2024).

17. Чому Україні важливо створювати більше заповідних територій і як це можна зробити?. Екодія. URL: <https://ecoaction.org.ua/chomu-ukraini-vazhlyvi-zapovidni-terytorii.html> (дата звернення: 16.11.2024).

18. Як природно-заповідний фонд перетворюється в жертву злочинних посягань?. Офіс Сталих Рішень. URL: <https://ukraine-oss.com/yak-prirodno-zapovidnyj-fond-peretvoryuyetsya-v-zhertvu-zlochynnyh-posyagan/> (дата звернення: 17.11.2024).

19. Охтирський район. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-77498> (дата звернення: 05.03.2025).

20. Екологічний паспорт Сумської області станом на 01.01.2022. Сум. облдержадмін. URL: https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2022/11/Sumska-obl_2021.pdf (дата звернення: 10.12.2024).

21. Звіт про виконання Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища у 2024 році. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2025/03/Zvit-po-vykonannyu-NPD-za-2024.pdf> (дата звернення: 17.05.2025).

22. Звіт про виконання Плану роботи Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України на 2024 рік. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України – офіційний сайт. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/plany/zvit-pro-vykonannya-planu-roboty-ministerstva-zahystu-dovkillya-ta-prirodnyh-resursiv-ukrayiny-na-2024-rik/> (дата звернення: 17.05.2025).

23. Публічний звіт Державної екологічної інспекції України за 2024 рік. Державна екологічна інспекція України. URL:

[https://dei.gov.ua/files/1740130800527883/Публічний звіт 2024.docx](https://dei.gov.ua/files/1740130800527883/Публічний_звіт_2024.docx) (дата звернення: 17.04.2025).

24. Створення нових заповідних територій у 2024 році: аналітичний огляд. Українська природоохоронна група. URL: <https://uncg.org.ua/stvorennya-novyh-zapovidnyh-terytorij-2024/> (дата звернення: 23.04.2025).

25. Екодія. Рекомендації щодо збільшення площі природно-заповідного фонду України. URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/ekodiya-pozytsia-shodo-zapovidannia-2024s.pdf> (дата звернення: 27.05.2025).

26. Єврокомісія. Екологічний прогрес України у 2024 році: аналіз і висновки. Екологія Право Людина. URL: <https://ep1.org.ua/eco-analytics/yevrointegratsijni-dosyagnennya-ukrayiny-za-2024-rik-u-dovkillyevij-sferi/> (дата звернення: 20.05.2025).

27. Оцінка впливу воєнних дій на стан природно-заповідного фонду України. Національна бібліотека України ім. В. І. Вернадського. URL: https://odnb.odessa.ua/img/novini_2025/4841/spisok-vidan.pdf (дата звернення: 17.05.2025).

28. Стан навколишнього середовища Сумської області. Сайт Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Сумській області: веб-сайт. URL: <http://www.eco.sumy.ua> (дата звернення: 20.02.2025)

29. Доступ до екологічної інформації в Україні: аналітичний звіт. URL: https://www.savednipro.org/report_ecoinformation_2024/ (дата звернення: 10.03.2025).

30. Інструкція про зміст та складання документації державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Міндовкілля України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1724-24> (дата звернення: 17.05.2025).

31. Соломаха В.А. Флористична класифікація лучної рослинності басейну р. Ворскли. Укр. ботан. журн. 1981. 38, №6. С. 66-69.

32. ТОВАЖНЯНСЬКИЙ Л. Л., СОЛОДКИЙ В. Д., МАСІКЕВИЧ Ю. Г. Заповідна справа: навч. посіб. Харків: Харківський політехнічний інститут, 2002. 237 с.
33. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я. П. Дідуха. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. 900 с.
34. Червона книга України.. Тваринний світ / за ред. І. А. Акімова. Київ: Глобалконсалтинг, 2009. 600 с.
35. Фурдичко О.І., Сівак В.К., Солодкий В.Д. Заповідна справа в Україні. Чернівці: Зелена Буковина, 2005. 336 с.
36. Якубенко Б.Є., Григора І.М., Мельничук М.Д. Геоботаніка. Київ: Арістей, 2008, 448 с.
37. Naumann, S., Noebel, R., Fuchs, G. and Roscher, S. (2021). Protected area management in the EU – Supporting the advancement of the Trans-European Nature Network. ETC/BD report to the EEA.
38. Sekar K., Thapliyal N., Pandey A., Joshi B., Mukherjee S. Bhojak P., ... & Bahukhandi A. Plant species diversity and density patterns along altitude gradient covering high-altitude alpine regions of west Himalaya, India. *Geology, Ecology, and Landscapes*, 2023. 1-15. URL: <https://doi.org/10.1080/24749508.2022.2163606>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНИЙ ФОНД ОХТИРСЬКОГО РАЙОНУ

Богова К.В., студ. 4 курсу ФАТП, спец. «Екологія»
Наук. керівник: Тихонова О.М. к.б.н., доцент
Сумський НАУ

Природно-заповідний фонд Охтирського району – це ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти, які мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонового моніторингу навколишнього природного середовища. Знаходиться під державним управлінням Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України.

Охтирський район знаходиться у південній частині Сумської області. Райцентром є м. Охтирка. Площа району разом з м. Охтирка – 3195,6 кв. км. Ступінь розораності земель – 54,02%. Лісистість – 21,3%. Чисельність населення району – 123 919 тис. осіб. Частка заповідних територій району складає 9,36% від загальної площі району, м. Охтирка – 0,003%. На території Охтирського району діє три заказники загальнодержавного значення і один національно-природний парк.

Гетьманський національний природний парк був створений Указом Президента України 27 квітня 2009 року. Він пролягає територіями Охтирського, Тростянецького та Великописарівського районів. Загальна його площа 23 360,1 га, з них 11 673,2 га вилучаються і надаються парку у постійне користування, а ще 11 686,9 га — землі, що включаються до складу НПП без вилучення у землекористувачів. На території парку зустрічається 16 видів представників фауни, занесених до Червоної книги: підорлик малий, орел-карлик, видра, горностаї, мінога, мнемозина. Ростуть рослини із Червоної книги, такі як: пальчатокорінник травневий, зозулинець болотяний, любка дволиста, лілія лісова. Основне завдання національного природного парку — збереження, відтворення і раціональне використання типових та унікальних комплексів Лівобережного лісостепу, а також охорона та відродження річки Ворскла. У долині річки один за одним ідуть 12 заповідних урочищ. Найбільше з них, «Литовський бір», безпосередньо прилягає до русла річки. Це унікальний реліктовий сосновий бір, в якому ростуть дерева, вік яких нараховує понад 300 років.

Біля м. Охтирка в заплаві р. Ворскла на площі в тисячу гектарів в 1979 році було створено гідрологічний заказник місцевого значення "Климентівський". На його території, сильно розчленованій старицями і болотами, ніколи не проводились гідромеліоративні та культуртехнічні роботи. Завдяки цьому тут збереглась водна, прибережно-водна, болотна та лучна рослинність. Трапляються зозулинець болотний, а також видра річкова, журавель сірий, поліксена, джміль моховий, занесені до Червоної книги України. Територія заказника виконує роль регулятора ґрунтових вод і водного режиму Ворскли. Указом Президента України від 09.12.98 р. статус заказника "Климентівський" було підвищено до гідрологічного заказника загальнодержавного значення. У 2009 році увійшов до складу Гетьманського національного природного парку.

Бакирівський гідрологічний заказник розкинувся на площі 2606,0 га. Це величезний обводнений заплавної комплекс річки Ворскла. Тут охороняється одне з найбільших боліт лісо-степової зони, цінна флора, фауна (видри, ондатри, різних птахів). Поверхню водоймищ вкриває ряска. У прибережній смузі трапляється айр. Це цінна лікарська рослина з приємним ароматом. Над річкою і берегами стариць зростає очерет. У центральній частині затону тягнеться смуга рогузу широколистої. Зустрічається осока, хвоц річковий. У смузі біля берега є заболочені луки. Бакирівський заказник є місцем проживання багатьох водно-болотяних птахів. Основними видами є пастушок, качка, бугай, бугайчик, крячки, кулики, очеретянки, вівсянка. Тут гніздиться журавель сірий. На його території також можна зустріти шуліку чорного — птаха, який занесений до Червоної книги України.

Територія Хухрянського гідрологічного заказника - це один із найбільших заказників Сумщини, який має площу 4591,6 га. Тут зберігся типовий для регіону заплавної комплекс з переважанням заболочених лук, боліт та водойм. На підвищеннях розкинулись типові луки, представлені переважно угрупованнями костриць східної і лучної, мітлиці тонкої та тимофіївки лучної. Ці злаки утворюють досить високий і густий травостій, в якому зустрічаються лучні види, такі як: пахуча трава звичайна, тонконіг лучний, деревій звичайний, суховершки звичайні, дзвінець малий. Серед осокових угруповань найбільші площі займають угруповання осоки гострої. У густому травостойі крім неї зустрічаються інші види осок - омська, дерниста, пухирчаста, а також болотне різнотрав'я. На території заказника є заплавної фауністичний комплекс, в складі якого зустрічаються регіонально рідкісні види такі, як велика біла чапля, руда чапля, сіра чапля, чорний шуліка, мала курочка. Підлягає охороні куниця лісова, яка водиться в лісах та болотах заказника.

ДОДАТОК Б

Місця трапляння рідкісних видів рослин на території Охтирського району, які занесені до Червоної книги України

Умовні позначення

● <i>Anacamptis coriophora</i>	● <i>Iris pineticola</i>	● <i>Stipa capillata</i>
○ <i>Epipactis helleborine</i>	● <i>Gladiolus tenuis</i>	● <i>Dracocephalum ruyschiana</i>
● <i>Dactylorhiza fuchsia</i>	● <i>Fritillaria ruthenica</i>	● <i>Lunaria rediviva</i>
● <i>Neottia Nidus-avis</i>	● <i>Botrychium lunaria</i>	○ <i>Pulsatilla pratensis</i>
● <i>Neottia ovata</i>	● <i>Adonis vernalis</i>	
● <i>Platanthera chlorantha</i>		